

STUDIES ON THE TROAD -3

**KALKOLİTİK SMINTHEION (GÜLPINAR)
YERLEŞİMİNDE
HASIRCILIK VE DOKUMACILIK**

Abdulkadir ÖZDEMİR

TROIA

Troia Vakfı Yayınları

STUDIES ON THE TROAD-1

**KALKOLİTİK SMINTHEION (GÜLPINAR)
YERLEŞİMİNDE
HASIRCILIK VE DOKUMACILIK**

Abdulkadir ÖZDEMİR

TROİA VAKFI YAYINLARI

TROİA VAKFI YAYINLARI
KALKOLİTİK SMINTHEION (GÜLPINAR)
YERLEŞİMİNDE
HASIRCILIK VE DOKUMACILIK
Abdulkadir ÖZDEMİR

Yayına Hazırlayan
Rüstem Aslan
Fecri Polat

Kapak Tasarımı
Hakan Yeleş

Baskı

ÇOMÜ-Matbaası
2013, Çanakkale

ISBN: 978-605-86263-0-0

© Her türlü yayın hakkı saklıdır.

2013 Troia Vakfı Yayınları

Fevzipaşa Mah. Tıflı Sokak No: 12, 17100 Çanakkale

Tel.: 0286 213 72 12 Fax: 0286 213 58 56

ÖZET
KALKOLİTİK SMINTHEION (GÜLPINAR) YERLEŞİMİNDE
HASIRCILIK VE DOKUMACILIK

Anadolu arkeolojisinde Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde dokumacılık ve hasırcılık gibi faaliyetlere yönelik arkeolojik veriler oldukça sınırlıdır. Bu konuda arkeolojik verilerin sınırlı olması hiç şüphesiz dokuma ve hasır gibi organik maddelerden yapılmış nesnelerin genellikle günümüze ulaşmamasıyla ilgilidir. Bu bakımdan seramik kaideleri üzerinde gözlenen dokuma veya hasır negatif izleri dolaylı veri kaynağı olarak değerlendirilebilir. Örneğin dokuma, hasır ve sepet gibi ürünlerinin prehistorik yaşam içinde ne tür işlevlere sahip olduğu aydınlatılabildiği gibi teknolojik açıdan yün, keten, tahıl sapı ve hasırotu gibi hammaddelerden nasıl iki boyutlu düz dokuma ve hasır gibi nesnelerin üretildiği konusunda bilgiler edinilebilir.

Bu çalışma Yüksek Lisans Tezi olarak yapılmış olup Çanakkale ili Ayvacık ilçesi Gülpınar beldesinde bulunan ve yaklaşık olarak M.Ö. 5200-4800 yılları arasına tarihlenen Kalkolitik dönem Smintheion yerleşiminde ele geçen hasırcılık ve dokumacılığa yönelik arkeolojik verileri teknolojik ve işlevsel açıdan incelemeyi amaçlar. 2004 yılından 2009 yılına kadar Sminetheion'da sürdürülen arkeolojik kazılar sırasında ele geçen yaklaşık 800 adet çanak ve çömlek kaidesi üzerinde rastlanan hasır veya dokumaya ait negatif izler detaylı olarak incelenerek bu yerleşim insanlarının ne tür hasır örgü ve dokumacılık tekniklerine sahip olduğu ve ürettikleri hasır ve dokumaları özellikle seramik üretiminde nasıl kullandıkları konuları irdelenmiştir. Bunun yanı sıra dokumacılık ile ilgili olabilecek bazı küçük buluntular da bu çalışma kapsamında detaylı olarak değerlendirilmiştir.

Seramik kaidelerinde yün dokuma, hasır ve sepete ait negatif izleri inceleyen arkeologlar genelde bu izlerin nasıl oluştuğu konusunda iki farklı teoriyi benimsediği görülmektedir. Bu iki teoriden en yaygın olanına göre üretim aşamasında seramikler henüz yaşken, şekillendirildikten hemen sonra fırınlama öncesi, zemine yapışmasını önlemek için dokuma veya hasır üzerinde kurumaya bırakıldığı ve bu süreçte üzerinde bekletilen hasır altlığın seramik kaidelerinde negatif izler bıraktığı anlaşılmıştır. İkinci ama pek yaygın olmayan ve daha çok etnografik verilere dayandırılan teori ise, seramiğin şekillendirileceği kil topağı dokuma veya hasır parçası üzerine yerleştirilip bunların üzerinde şekillendirilmesidir. Söz konusu ikinci teoriyi kabul edenler, bu teknikte özellikle tahıl sapı veya hasırotundan oluşturulan örgünün bir tür ilkel çömlekçi çarkı olarak algılanabileceğini kabul eder. Yapılan etnografik analoji ve deneysel arkeolojik çalışmalar tahıl sapı veya hasırotundan oluşturulan örgünün bir tür ilkel çömlekçi çarkı olarak kullanılma ihtimalinin yüksek olduğu konusunda veriler sunmuştur. Gülpınar çanak ve çömlek kaideleri üzerindeki hasır ve dokuma negatif izleri bir tür ilkel çark olarak seramik üretiminde kullanıldığına tanıklık etmektedir. Gerçekleştirilen deneysel arkeoloji çalışması da bu savı doğrulamıştır. Kalkolitik Smintheion'da buğday sapı ve hasırotunun sarma örgü tekniği ve dimi örgü tekniği hasır dokuma için tercih edilen ham madde olduğu ve basit örgü tekniğinin ise özellikle yün dokuma için kullanıldığı ortaya koyulmuştur.

Smintheion yerleşiminde Kalkolitik yerleşimciler tarafından kullanılan seramiklerin kaideleri altında yer alan negatif izlerin incelenmesiyle, dokumacılık ve hasırcılıkta hangi tür tekniklerin kabul edildiği ve dokunmuş kumaş ve hasır izlerinin nasıl oluştuğunu anlamak mümkündür. Smintheion'da ele geçen 800 kaide parçası üzerinde yer alan bu negatif

izlerin değerlendirilmesi; basit örgü tekniğinde “bir alttan-bir üstten” geçmeli yün dokuma tercih edildiğini, dimi örgü “iki alttan-iki üstten” ve sarma örgü tekniklerinde genellikle tahıl sapı ve hasır otu kullanılarak üretildiğini ve en yaygın iki hasırcılık yöntemleri arasında olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, seramik kaideleri altındaki negatif izler üzerinde yapılan analizler sonucunda, seramik yapım aşamasında ağaç yapraklarının da kullanıldığı anlaşılmıştır. Smintheion’da, seramiklerin kaideleri altında yer alan negatif izlerden yün dokuma ve hasır’ın varlığını açıklayan bu iki önemli konu yeni veriler ışığında incelenmiştir. Arkeolojik kanıtların değerlendirilmesi ile yün dokuma kumaş, sarmal hasır ve örme hasır parçalarının, çömlekçi ustaları tarafından ilkel bir çark olarak kullanıldığını göstermektedir.

Şu ana kadar Anadolu’da prehistorik yerleşimlerde yürütölen kazılarda bu kadar çok sayıda ve çeşitlilikte bu tür bulgu veren yerleşim henüz ele geçmediğinden Kalkolitik Smintheion yerleşiminde ortaya çıkarılan bu arkeolojik malzemenin önemli bir bilgi boşluğunu doldurduğu görölmektedir. Özellikle prehistorik hasırcılık ve dokumacılık ile ilgili bilgilerimizin çoğunluğu, Smintheion yerleşiminde ele geçen çanak çömlek kaideleri altında rastlanan negatif izlerden ve hasırcılık ve dokumacılıkta kullanılan ağırşak, tezgah ağırlıkları, makara gibi aletlerden edinilmektedir. Smintheion’da ele geçen seramik kaideleri üzerindeki yün dokuma ve hasır izleri teknolojik ve fonksiyonel olarak incelenmiş ve kalkolitik yerleşimcilerin ve çömlekçi ustaları tarafından ne tür tekniklerin kabul edildiğı ve kullanıldığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışmada arkeolojik verilerin yorumlanması konusunda, deneysel arkeolojik çalışmalar sonucu elde edilen bilgilerden ve etnografik çalışmalardan faydalanılmıştır.

ABSTRACT
CHALCOLITHIC SMINTHEION (GÜLPINAR) SETTLEMENT
MATting AND WEAVING

In light of the minimal number of evidence on mat making and weaving in prehistoric Anatolia especially in Neolithic and Chalcolithic periods, one explanation for the scant of evidence is, the organic parts of mats and weaving related objects decayed so quickly that their survival is extremely hard in the archaeological record. As a result, the evidence on pieces of pot bases bearing negative impressions of mats and woven textiles are accepted as indirect archaeological evidence for evaluation. For example; weavings, mats, baskets and raw materials such as wool, flax, wheat stalk, reeds are provides us to understand the functional use, manufacture techniques and the technology of mat-making and weaving related objects in prehistoric times.

This study aims to presents the archaeological evidence on mat-making and weaving recovered from the archaeological excavations carried out at the Chalcolithic site of Smintheion (Gülpınar) dating from 5200 to 4800 BC. Archaeological excavations undertaken at this site between 2004 and 2009 yielded nearly 800 pieces of pot bases bearing negative impressions of mats and woven textiles. Although mat making was common in Neolithic and Chalcolithic Anatolia, no prehistoric settlement has so far yielded so many as examples as the site of Smintheion has provided us. Documenting negative impressions of mats and textiles on nearly 800 examples of pot bases at Smintheion indicate that pieces of mats and textiles were used as a form of primitive turntable by the potters of the site.

Those archaeologists aiming to explain the occurrence of negative impressions of mats on pot bases mainly adopt two different views. Some maintain that they are derived from the fact that potters place freshly-shaped pots on mats to dry before they are fired. This method results in light impressions of mats on pot bases. Others argue that the impressions result from the use of mats as primitive turn tables, which leave deep impressions on pot bases. By taking these two different views, I aim to interpret the occurrence of negative impressions of mats on pot bases from Chalcolithic Gülpınar by undertaking several experimental studies. The results of my preliminary replication studies, indeed, show that rectangular and circular mats were occasionally used as a form of primitive turntable by the potters of Gülpınar. At Chalcolithic Smintheion, plaiting and coiling appear to have been the two different matting methods adopted at the site. It is clear that the settlers of Chalcolithic Gülpınar knew how to make both rectangular plaited mats and circular coiled mats. Analysis of negative impressions left on pot bases points mainly to the use of twill plaiting ("two under-two above"). Available specimens appear to be mainly made commonly of wheat stalk and reed.

It is possible to determine to a certain extent what sort of techniques of weaving and mat making techniques were adopted and how these products were used by the Chalcolithic settlers and potters of the site of Smintheion by examining these negative imprints of woven cloths and mats on the bases of pots. Evaluation of these negative imprints on 800 pot bases at Smintheion indicate that simple plaiting ("one under-one above") was the method preferred in weaving treads made of wool, while twill plaiting ("two under-two above") and coiling commonly employing wheat stalk and reed were the two most common matting methods adopted at

the site. In addition, analysis of negative imprints on pot bases also confirm the use of tree leaves in the steps of pot making. Those two major explaining the presence of negative impressions of woven cloths and mats on pot bases have been examined in light of the new data from Smintheion. Evaluation of archaeological evidence implies that pieces of woven cloth and plaited and coiled mats were often used as a form of primitive turntable by the potters of the site.

By examining these negative impressions of mats and woven textiles from technological and functional points of views, these study attempts to demonstrate what sort of techniques of mat making and weaving were adopted and how these products were used by the Chalcolithic settlers and potters of Smintheion. In addition, small finds such as spindle whorls and loom weights were also examined to support the indirect evidence on weaving. It is hoped that this study will increase our understanding on this subject. Ethnographic evidence on mat making and weaving was also used for a better understanding of archaeological data from the Chalcolithic site of Smintheion.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xiii
SÖZLÜK.....	xvi
1. GİRİŞ.....	1
2. KALKOLİTİK SMINTHEION (GÜLPINAR) YERLEŞİMİ.....	5
2.1. Yerleşim ve Mimarisi.....	9
2.2. Çanak-Çömlek.....	12
2.3. Yerel Ekonomi.....	18
2.4. Yerleşimin Dış Bağlantıları ve Ticaret.....	21
2.5. Kronoloji.....	22
3. ARKEOLOJİDE HASIR VE DOKUMA.....	27
3.1. Kullanılan Hammaddeler.....	29
3.1.1. Tahıl Sapı.....	31
3.1.2. Hasırotu ve Türleri.....	34
3.1.3. Keten.....	38
3.1.4. Yün.....	42
3.2. Hasır Örgü ve Dokuma Teknikleri.....	44
3.2.1. Sarma Örgü Tekniği.....	46
3.2.2. Basit Örgü Tekniği (“bir ters-bir düz”).....	48
3.2.3. Dimi Örgü Tekniği (“iki ters-iki düz”).....	50
3.3. Kullanım ve İşlev.....	53

4.	NEOLİTİK VE KALKOLİTİK ANADOLU’DA HASIRCILIK VE DOKUMACILIK.....	55
5.	KALKOLİTİK SMINTHEION’DA HASIR VE DOKUMA.....	65
	5.1. Çanak Çömlek Kaidesi Üzerindeki Negatif izler.....	67
	5.1.1. Sarma Örgü Tekniği.....	70
	5.1.2. Basit Örgü Tekniği (“bir ters-bir düz”).....	74
	5.1.3. Dimi Örgü Tekniği (“iki ters-iki düz”).....	79
	5.1.4. Karmaşık Örgü Tekniği.....	109
	5.2. Ağırşaklar.....	114
	5.3. Tezgah Ağırlıkları.....	121
	5.4. Makaralar.....	125
6.	DENEYSEL ARKEOLOJİK ÇALIŞMA.....	127
7.	DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	133
	KAYNAKÇA.....	137
	LEVHALAR.....	145